

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Ильясова Р.К, Нұрашева Г.С.,

Ж. Досмұхамедов атындағы педагогикалық колледжі, Қазақстан

Annotation. The paper summarizes the characteristics of its themes, the works of Russian and foreign scientists studied the theoretical and practical aspects of the formation of professional competence. Lists the new goals of education for new views of modern science of pedagogy. The definitions of notions of competence, professional competence, information competence, communicative competence, competence to address self-management and in the writings of renowned scholars.

Аннотация. В статье дана краткая характеристика особенности ее темы, трудов отечественных, зарубежных ученых по исследованным теоретическим и практическим аспектам формирования профессиональной компетентности. Перечислены новые задачи образования по новым взглядам современной науки педагогики.

Қазіргі кезде, педагогикалық қызмет табиғатында инновацияны талап ететіні барлығымызға түсінікті. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың заңнамалық – тұжырымдамалық негіздері, әсіресе, елімізде 2011–2020 жылдарға білім беруді дамытудың тұжырымдамасы, жалпы білім беретін мектептерде тұрған көкейтесті міндеттердің қатарына оқytудың құзыреттілік тәсілін жүзеге асыруды басты назарға қояды /1/.

«Қазақстан Республикасы 12 жылдық орта жалпы білім берудің жалпыға міндетті стандарты» жобасында «Құзыреттілік– оқушылардың іс-әрекетінің әмбебап тәсілдерін меңгеруінен көрінетін білім нәтижесі, ал құзірет дегеніміз алға қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға дайындық; оқушының білім беру жүйесіне деген әлеуметтік тапсырысты құрайтын жеке және қоғам талаптарын қанағат-тандыру мақсатында табысты іс-әрекетке дайындығы» деп көрсетілген.

Әлемдік ғылымда құзыреттілік мәселелерімен М.В. Рыжаков, Э.В. Зеер, Е.А. Климов, А.К. Маркова, Л.М. Митина, Г.В. Горланов, Д.А. Мещеряков, А.В. Хуторской, Н.Л. Гончарова, В.А. Адольф, Э.Ф. Зеер, т.б. айналысуда.

Қазақстанда кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілерін Ш.Х. Құрманалина (колледж жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау), Б.Т. Кенжебеков (жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігі), Г.Ж. Меңлібекова (болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзыреттілігі), Б. Қасқатаева (болашақ математика мұғалімінің әдістемелік құзырлылығы), М.В. Семёнова (жоғары оқу орындарында болашақ педагогтардың кәсіптік құзыреттілігін қалыптастыру), С.И. Ферхо (мұғалімдердің оқу үдерісінде электронды оқу құралдарын пайдалана білу құзыреттілігі) және т.б. ғалымдар зерттеген.

Бүгінгі педагогика ғылымындағы жаңа көзқарас бойынша тұлғаға бағдарлы үлгі оқушыларға білім негіздерін беруді емес, оқу және өмірлік жағдаяттарда алған білімдерін шығармашылықпен қолдануына, түйінді және пәндік құзыреттіліктерді қалыптастыру арқылы өзін-өзі дамытуына, қоршаған шынайылықты түйсінуге, өзінің даралығын сезінуге, негізгі оқу және айналасындағы адамдармен өзара әрекеттесу дағдыларын игеруге, өзінің оқу іс-әрекетін ой елегінен өткізуге жағдай жасауды мақсат етеді.

Бұл жайлы Б. Тұрғынбаева «өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлылықтар деп атаймыз» /2/ деп анықтаса, Ш. Таубаева: «Құзыреттілік–ол тұлғаның оқыту мен әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті» – дейді /9/.

Ғалымдардың еңбектеріне сүйенсек «Құзыреттілік – бұл білімді, іскерлікті қолдану қабілеті, оқу міндеттерін шешуде практикалық тәжірибе негізінде стандарттан тыс жағдайда адамның табысты нәтижелі әрекет ету қабілеті» басшылыққа алады.

Осы ретте еліміздің кәсіби білім беру жүйесі алдында, оның ішінде болашақ педагог даярлауда ең алдымен педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру міндеті тұр. Кәсіби құзыреттілік ұғымын түсіндіруде екі бағыт бар: адамның стандартқа сәйкес әрекет ету қабілеті; жеке тұлғаның жұмыста нәтижеге жетуіне мүмкіндік беретін сапалары. Адам туралы ғылымдар саласында кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға үлес қосатын, табыс үшін қажеті құзыреттіліктер деп проблемалар мен өзіндік менеджментін шешу құзыреттілігі, яғни адамның проблемаларды шешуге және инновациялық технологияларды пайдалануға дайындығы; ақпараттық құзыреттілік, яғни өздігінен білім алуға және ақпараттық ресурстарды пайдалануға дайындығы; коммуникативтік құзыреттілік, яғни әлеуметтік және интерактивті өзара іс-әрекетке дайындығы танылып отыр.

Ж. Досмұхамедов атындағы педагогикалық колледждегі педагогикалық үрдісті ұйымдастыруда құзыреттілік компоненттерінің 3 деңгейінің I – деңгейін қолдану өзінің тиімділігін көрсетті.

Кесте 1

Ақпараттық құзыреттіліктің компоненттері (А. Босова)

Аспект	I – деңгей
<i>Ақпараттық ізденісті жоспарлау</i>	<ul style="list-style-type: none"> – ақпаратты белгілі мен белгісізге бөледі – қойылған міндетті шешу үшін ақпараттың қайсысын білетіндігін, қайсысын білмейтіндігін анықтайды – ұсынылған ақпараттан қойылған міндеттерді шешуге қажетін бөліп алады – анықтамалықтарды, энциклопедияларды қолданады, мазмұны бойынша кітаптардан, сілтемелер бойынша сайттан бағдар таба алады
<i>Ақпаратты алғашқы рет алу</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Қойылған міндеттерге сай, жоспар бойынша бақылау/ эксперимент жүргізеді Фактілердегі (монолог, диалог, пікірталастағы) бағалау ақпараттарының негізгі мазмұнын қабылдап, негізгі ойларын, себептік – салдр байланыстарын, айтып тұрған адамның оқиғаға, адамдарға деген қатынасын анықтайды – (қойылған міндеттерге сәйкес жоспар бойынша эксперимент) жүргізеді – ақпаратты адамға сұрақ қоя отырып алады – ақпаратты көркем образды мазмұнды қайнар көздерден бөліп алады
<i>Ақпаратпен екінші рет жұмыс жасау</i>	<ul style="list-style-type: none"> – ақпараттарды алып, екі немесе одан да көп негіз бойынша жүйелейді – 2 қарапайым деректердегі артық ақпараттармен жұмыс
<i>Ақпаратты алғаш рет өңдеу</i>	<ul style="list-style-type: none"> – алынған ақпаратты қарапайым берілген құрылым аясында жүйелендіреді (1 белгі бойынша) – қарапайым (бір құрамды) ақпараттарды графикалық немесе формальды(символдар) түрінен мәтінге немесе керісінше ауыстырады
<i>Ақпараттарды өңдеу (жіктеу)</i>	<ul style="list-style-type: none"> – алынған ақпаратты нақты баяндайды – ақпараттың жеткіліксіздігін немесе түсініксіздігін көрсетіп, сұрақтар қояды – ұсынылған дерек көздеріндегі ақпараттан дәйектер мен қорытындылар табады
<i>Ақпаратты өңдеу кезінде логикалық операцияларды пайдалану</i>	<ul style="list-style-type: none"> – түсіндіреді, дәйектемені бағалайды – ақпаратты тапсырмаға сәйкес түсіндіреді және таратады – берілген негізге сүйеніп жіктейді – түсініктердің белгілерін, нысанды, құбылысты бөліп алады және олардың бастысын және жанамасын бөледі – сәйкестігі мен қайшылығын табады

Коммуникативтік құзыреттілік

Аспект	I – деңгей
<i>Жазбаша қатынас</i>	– қарапайым құрылымдағы жазбаша коммуникацияның стандартты өнімдері формасында өз ойын рәсімдейді(құрастырады) – мәтінді және берілген үлгідегі қосымша графиканы рәсімдеу нормаларын сақтай отырып сұрақты баяндайды
<i>Көпшілік алдында сөз сөйлеу</i>	– көпшілік алдында сөз сөйлеу нормаларын, регламентін(шегін) сақтайды – Сөйлейтін сөзінің жоспарын берілген мақсат, аудиторияның ерекшелігіне және сөйлеу жанрына байланысты дайындайды – өз сөзінің мағыналық блоктарын ерекшелеу үшін үзілістер(паузалар) пайдаланады – сөйлеген сөзіне басқалардың нақтылау мен түсінуге берілген сұрақтарымен жұмыс жасайды
<i>Диалог</i>	– монолог, диалог, пікірталастағы(топ) ақпараттың негізгі мазмұнын нақты бағалап, қабылдайды – әңгімені нормаға сәйкес бастап, аяқтайды, диалог форматы мен мақсатына сәйкес сұрақтарға жауап береді және сұрақтар қояды
<i>Өнімді топтық қатынас</i>	– топтық талқының берілген процедурасына өз бетімен ілеседі – топтық жұмыс тапсырмаларына сәйкес жауап береді (іс-әрекетті орындайды) – өз идеяларын ұсына отырып түсіндіреді немесе топтың өзге де мүшелерінің идеяларына өз қарым-қатынастарын дәйектейді

Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі (өзіндік менеджмент)

Аспект	I деңгей
<i>Проблеманы анықтау</i>	– мұғалім тұжырымдаған проблеманы шешуге қай тұрғыда келетінін түсіндіреді – нақты, керекті жағдаяттардың бір-бірінен айырмашылығын көрсете отырып, жалпылама сипаттайды
<i>Әрекетті жоспарлау және мақсат қою</i>	– міндеттерді анықтап, оны орындау бойынша жасалатын қадамдарды (жұмыстарды) хронологиялық жүйемен орналастырады
<i>Технологияларды қолдану</i>	– нұсқау бойынша технологияларды есіне түсіріп, жаңғыртады
<i>Ресурстарды жоспарлау</i>	– белгілі әрекеттерді орындау үшін қажетті ресурстарды атайды
<i>Қызметті бағалау</i>	– өзі іс-әрекетіне бақылауды тапсырылған тәртіппен орындайды
<i>Қызмет өнімінің нәтижесін бағалау</i>	– жоспарланған және алынған өнімнің сипаттамаларын салыстырады және өнімнің дұрыстығы туралы қорытынды жасайды; – өз әрекетінің өнімін берілген өлшемдер мен тәсілдерге сәйкес бағалайды
<i>Өзіндік өсуін бағалау (рефлексия)</i>	– өз әрекетінің әлсіз және күшті жақтарын көрсетеді; – өз қызметіне қызығушылығын(мотивін) атайды

2008–2009 оқу жылынан бері үш құзыреттіліктің компонентерін қалыптастыру мақсаты колледждегі педагогикалық процесті ұйымдастырудың негізіне алынып отыр. Оқу пәндерін оқыту процесінде колледж директоры, педагогика ғылымдарының докторы, академик Ш.Х. Құрманалина жасақтаған сабақ жоспарының жобасы қолданылуда. Жобаға сай әрбір пән мұғалімінен сабақ жоспарын құрастырғанда білім нәтижелерін міндетті, жүйелі түрде жобалау талап етіледі. Құзыреттілік дәстүрлі сабақтың *білімдік, тәрбиелік, дамытушылық* деп аталатын үш мақсатын жоққа шығармайды, қайта оны толықтырып, оқыту процесін оңтайландыруға жағдай жасайды.

Құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспары – сабақтың жоспарының жетілдірілген түрі; бұл мұғалімдер мен оқушыларға арналған жүйелі – әдістемелік нұсқау. Онда тек қана мұға-

лімнің іс – әрекеті ғана емес, оқушылардың да берік білім алып, шығармашылық теориялық ойын дамытатын іс – әрекеті жоспарланады.

Құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспары оқушыны білім алуға үйретіп, өзінің уақытын мұғаліммен бірге тиімді пайдалануға үйретеді. Құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспарының дәстүрлі сабақ жоспарынан бір айырмашылығы мұғалім мен оқушы позициясының өзгеруінде. Оқушы – сабақтың басты қызметкері. Мұғалім – сабақта ұйымдастырушы, кеңесші позициясын ұстанып, оқыту үрдісін ұйымдастырады (2 – кесте)

Кесте 2

Сабақ жоспарының жобасы

Пәні:			
Тобы:			
Уақыты:			
Сабақтың тақырыбы:			
Құзыреттілікке жеткізетін сабақтың мақсат-міндеттері:	а) ақпараттық құзыреттілік ә) коммуникативтік құзыреттілік б) проблеманы шешу құзыреттілігі		
Сабақтың типі:	Аралас; жаңа материалды хабарлау; пысықтау сабағы т.б.		
Сабақта қолданылатын педагогикалық технологиялар:	а) педагогикалық қарым-қатынаста жеке тұлғаны ізгілендіру және демократияландырудағы негізделген технологиялар: ынтымақтастық, білім беруді ізгілендіру; ә) оқушылардың іс-әрекетін белсенділендіру және күшейту негізіндегі педагогикалық технологиялар: проблемалық, ойын, тірек сигналдар арқылы оқыту, герман техникалық орталығы жобасы б) әдістемелік білім жетілдіру және дидактикалық қайта құрастыру негізіндегі педагогикалық технологиялар: дидактикалық бірліктерді ірілендіру, ақыл-ой әрекетін сатылап қалыптастыру, модульдық в) оқыту үрдісін тиімді басқару және ұйымдастыру негізіндегі педагогикалық технологиялар: АКТ, оза оқыту, ұжымдық және топтық оқыту, жобалап оқыту, деңгейлеп – саралап оқыту, г) дамыта оқыту технологиялары: оқу мен жазу арқылы сыни тұрғысынан ойлауды дамыту, дамыта оқыту		
Сабақтың әдісі:	а) ілім алу көзіне қарай топтастырылған әдістер: сөздік, көрнекілік, практикалық ә) таным белсенділігі деңгейіне қарай топтастырылған әдістер: түсіндірмелі-иллюстративті, репродуктивтік, проблемалық, ішінара зерттеу, эвристикалық б) оқытудың дидактикалық мақсат-міндеттеріне қарай топтастырылған әдістер в) білімді бақылау, бағалау әдістері т.б.		
Пәнаралық байланыс:			
Оқыту құралдары:			
Сабақтың барысы:	Оқытушының қызметі	Студенттің қызметі	Күтілетін нәтиже Студент
I. Ұйымдастыру бөлімі			
II. Үй тапсырмасы тексеру	– дәптер жинау арқылы – топшамамен, перфокарталармен жұмыс арқылы – тест жұмысы арқылы – топ бойынша жоба қорғау арқылы т.б.		Коммуникативтік құзыреттілік проблеманы шешу құзыреттілігі

III. Өткен оқу материалын қайталау арқылы жаңа материалды қабылдауға дайындық			Коммуникативтік құзыреттілік
IV. Жаңа материалды оқушылардың өздік жұмыстары арқылы меңгерту	оқулықпен жұм интерактивтік тақтамен жұмыс т.б.		Ақпараттық құзыреттілік
V. Жаңа білімді бекіту	–практикалық жұмыстар; –тесттер; –шығармашылық тапсырмалар		Проблеманы шешу құзыреттілігі
VI. Үйге тапсырма. Қорытындылау.			

Құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспарымен жұмыс жасайтын мұғалімнің қызметіндегі өзгерістерге сипаттама

Өзгеріс аясы	Мұғалімнің дәстүрлі іс – әрекеті	Құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспары жағдайындағы мұғалімнің іс – әрекеті
Сабаққа дайындық	Мұғалім қатаң құрылымданған сабақ конспектісін қолданады.	Мұғалім сабақтағы оқушының іс – әрекетін, күтілетін нәтижелерді жоспарлайды.
Сабақтың негізгі кезеңдері	Сабақтың көп уақытын мұғалімнің түсіндіруі алады.	Оқушылардың өздік жұмысы (сабақтың жартысынан көбі)
Сабақтағы басты мақсат	Жоспарланған жұмыстардың бәрін орындауға үлгеру	Оқушылардың іс – әрекетін ұйымдастыру: ақпараттарды іздеп, талдау; іс – әрекеттің тәсілдерін жинақтау; оқу міндеттерін қою т.б.
Оқушыларға арналған тапсырмалар(балалардың іс – әрекетін анықтау)	Тұжырымдар: шығарындар, көшіріңдер, салыстырындар, табындар, орындаңдар т.б..	Тұжырымдар: талдаңдар, дәлелдеңдер (түсіндіріңдер), салыстырындар, шартты белгімен көрсетіңдер, схема, немесе модель жасаңыз, жалғастырыңыз, қорытынды жасаңыз, шешім немесе шешім тәсілдерін ұсыныңыз, зерттеңіз, бағалаңыз, өзгертіңіз, ойлап шығарыңыз т.б.
Сабақтың түрі	Көбіне фронтальдық	Топтық және жекелеп оқытуға басымдық беріледі
Сабақтың қалыптанып жүргізілуі	–	Сабақтың дәстүрлі емес түрлері қолданылады.
Білімдік орта	Мұғалім жасайды. Оқушылар жұмысының формасы	Оқушылар жасайды (оқушылар оқу материалдарын дайындайды, презентация жасайды)
Оқыту нәтижесі	Пәндік нәтижелер	Пәндік нәтижелер ғана емес, жеке тұлғалық пәннен тыс нәтижелер, оқылатын пәндердің шекарасынан шығу
	Оқушылардың портфолиосы жоқ	Портфолио жасақтау
	Негізгі баға – мұғалімнің бағасы	Бағалау нормасымен сәйкесті оқушылардың өзін-өзі бағалауына мүмкіндік жасау
	Бақылау жұмыстарының қорытындысы бойынша жақсы бағаның маңызы зор	Оқытудың аралық нәтижелерін бағалау. Балалардың үйрену нәтижелерінің динамикасын есепке алу

Сонымен құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспары мұғалімнің ішкі бақылауын қосымша өзін-өзі бақылаумен және өзін-өзі бағалаумен, оқу іс-әрекетінің берілетін өнімдерін сыртқы сараптық бағалаудың маңыздылығымен толықтыруды талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасында Білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. ҚР Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы. 2010.– 8 б.
- 2 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. д-р. ...автореф.: 21.05.05. – Қарағанда: Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ, 2005. – 40 б.
- 3 Құдайбергенова К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. – Алматы, 2007.
- 4 Құрманалина Ш.Х. Оценка качества профессиональной компетентности учителя. – Алматы, 2006.
- 5 Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / пер. с англ. – М.: «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
- 6 Сорокина Т.М. Развитие профессиональной компетенции будущего учителя средствами интегрированного учебного содержания // Начальная школа. – 2004. – №2. – С. 110–114.
- 7 Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе. – Алматы, 2005.

СТУДЕНТТЕРДЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

Кабдуалиева Э.Ж.,

Семей мемлекеттік педагогикалық институты, Қазақстан

Annotation. The paper examines the main characteristics of the formation of professional competence of students. The analysis of pedagogical approaches informing a professional relationship with competence and personal development of young people.

Аннотация. В статье рассматриваются основные характеристики становления профессиональной компетентности студентов. Дан анализ педагогических подходов в формировании профессиональной компетентности и взаимосвязи с личностным становлением молодого человека.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында қоғамның әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына, өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандардың қажет етілуіне байланысты жоғары мектеп алдына білім сапасын арттыру және әлемдік деңгейде бәсекеге қабілетті мамандар дайындау міндеттері қойыла отырып, Мемлекеттік бағдарламаны іске асырудың нәтижесінде «кәсіби міндеттерін дербес әрі шығармашылық тұрғыдан шешуге, кәсіби қызметтің тұлғалық және қоғамдық маңызын түсінуге, оның нәтижелері үшін жауап беруге қабілетті кәсіби құзыретті жеке тұлғаны, бәсекеге қабілетті маманды қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім беруді басқарудың тиімді жүйесі құрылатын болады» делінген.

Жоғары оқу орнындағы оқу уақытында еңбектік, кәсіби іс-әрекеттің негізі қалыптасады. Оқу барысында меңгерілген білім, біліктілік, дағды оқу іс-әрекетінің пәні ретінде емес, кәсіби іс-әрекеттің құралына айналады. Студенттің мәнді көрсеткіші – оқу іс-әрекетінің түрлері мен түр пішіндерін орындай алу біліктілігі. Оқытушылардың алдында жауапкершілігі мол психологиялық-педагогикалық тапсырма тұр. Ол студентті өзінің әрекетін жоспарлап, ұйымдастыра алады білдіретін оқу іс-әрекет субъектісі ретінде қалыптастыру мәселесі.

Студентке әлеуметтік зерделі тұлғаға қатынас ретінде қарау адамның әлемге деген көзқарасы емес, дүниедегі өзінің орнына деген пікірдің де қалыптасуына әкеледі. Студенттің әлемді тануын қалыптастыру оның рефлексиясының дамуын, өзін іс-әрекет субъектісі, әлеуметтік пайдалы тұлға ретінде сезінуін білдіреді.